

Die Bundesrepublik Deutschland und Frankreich. Dokumente 1949-1963. München 1997, K. G. Saur Verlag GmbH, 2984 ss.

Prezentowane wydawnictwo źródłowe nie jest częścią większej serii dokumentów, ale edytorskie i merytoryczne zasady-standardy rządzące tego typu publikacjami w Niemczech są na tyle podobne, że czytelnik znający przykładowo *Dokumente zur Deutschlandfrage* może z łatwością wyobrazić sobie niniejszy zbiór. Prezentowany materiał został przygotowany przez *Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften* i *Institut für Zeitgeschichte*. Personalnie odpowiedzialne za niniejszy zbiór dokumentów są takie sławy nauki niemieckiej, jak profesorowie: Horst Möller i Klaus Hildebrand. Nazwiska te w pełni gwarantują, że dobór materiałów i naukowy komentarz jest najwyższej jakości.

Prezentowany zbiór dokumentów składa się z trzech tomów, po około 1000 stron każdy, w których materiał prezentowany jest według określonej problematyki, ukazującej stosunki francusko-zachodnoniemieckie w okresie, gdy kanclerzem w Republice Federalnej był Konrad Adenauer. Krótkie wprowadzenie do niniejszej publikacji, od którego zaczyna się prezentacja dokumentów, wyszło spod pióra prof. Sorbony Jacques'a Baneta. Po wprowadzeniu następuje właściwy wstęp, już w języku niemieckim, autorstwa Horsta Möllera, który jest raczej obszernym szkicem ukazującym ważne momenty z historii stosunków niemiecko-francuskich, począwszy od początków wczesnego średniowiecza, lecz ze szczególnym zaakcentowaniem wieku XIX i XX. Ze wstępu dowiadujemy się, iż praca nad niniejszymi tomami dokumentów została zapoczątkowana na posiedzeniu Komisji Historycznej Bawarskiej Akademii Nauk w 1980 r. Wówczas to zaproponowano, aby wypełnić lukę w istniejących zbiorach wydawnictw źródłowych obejmujących okres rządów pierwszego kanclerza RFN, w tak ważnej dla niego sferze, jaką były stosunki z Francją. Okres ten obejmuje początek istnienia Republiki Federalnej, kiedy to m.in. Francja, poprzez wysokich komisarzy, sprawowała funkcje kontrolne nad nowo powstałym państwem zachodnoniemieckim. W okresie późniejszym, poprzez wszelkiego rodzaju porozumienia polityczne, kulturalne i gospodarcze, osiągnięto (przynajmniej w sferze oficjalnej) przełamanie wzajemnej nieufności. Ukoronowaniem tej polityki było podpisanie w 1963 r. układu o przyjaźni pomiędzy obydwojma państwami.

Prezentowane dokumenty ukazane są w ramach poszczególnych tomów w sposób chronologiczny. W przypadku, jeżeli dokument w oryginale powstał w języku francuskim i nie było równoległej wersji niemieckiej, to prócz tytułu, tekst zasadniczy nie jest tłumaczony. Z tej przyczyny w zbiorze jest wiele dokumentów w języku francuskim. Każdy dokument opatrzony jest dokładnym zapisem, informującym czytelnika, gdzie znajduje się oryginał tekstu, który wcześniej był publikowany lub w przypadku niepublikowanego materiału, gdzie można ten dokument znaleźć w archiwum. Dokumentowi towarzyszą przypisy informujące kiedy i w jakich okolicznościach powstał. Przykładowo, w przypadku podpisanej umowy z przypisu można dowiedzieć się, jaki był jej dalszy los oraz jakie rozmowy i wydarzenia poprzedziły podpisanie niniejszego dokumentu. Wielkim ułatwieniem dla badacza są dodatkowe uwagi mówiące, gdzie szukać dalszych informacji o opublikowanym dokumencie. Wszystko to wymagało z pewnością wielkiego nakładu pracy, ale dla czytelnika jest to olbrzymie ułatwienie w wykorzystaniu zbioru do poszukiwań naukowych.

Tom I prezentowanego dzieła dotyczy ściśle politycznych kontaktów pomiędzy obydwojma państwami i przygotowany został przy współpracy z Ulrichem Lappenkueperem. Tom ten posiada oczywiście swój wewnętrzny podział. W pierwszej części tomu zawarte są materiały z lat 1949-1955, ale wyodrębniono w nim podrozdziały, które ujmują ten chronologiczny okres w sposób problemowy. Materiał ten dotyczy stosunku Francji do granic i ponownego zjednoczenia Niemiec; zaangażowaniu obu państw w rodzącą się wówczas ideę integracji europejskiej; wiele miejsca zajmuje problem Saary oraz stosunek do uzyskania przez Niemcy równouprawnienia w zbrojeniach. Druga część tomu obejmuje lata 1955-1958 i jedynym logicznym wyjaśnieniem takiej cezury, oczywiście końcowej, jest objęcie władzy we Francji przez prezydenta de Gaulle'a. Podjęte problemy to wzajemne relacje

międzypaństwowe w okresie budowy nowego systemu bezpieczeństwa, z uwzględnieniem naturalnie „problemu niemieckiego” (granice i zjednoczenie), początek funkcjonowania wspólnoty europejskiej oraz ostateczne regulacje w sprawie Saary. Interesujące zagadnienia dotyczą początków francusko-niemieckiej współpracy wojskowej. Ostatnia, trzecia, część tomu to wyraźnie wyodrębniony okres współpracy niemiecko-francuskiej w okresie V Republiki. Prezentowane materiały dotyczą głównie tradycyjnie nierozwiązanego „problemu niemieckiego” na tle zmiany w stosunkach Wschód-Zachód; okresu reformy w *NATO*; powolnej likwidacji spornych problemów międzypaństwowych, co doprowadziło w rezultacie do podpisania niemiecko-francuskiego układu o przyjaźni.

Tom II, nie mniej obszerny od poprzedniego, obejmuje gospodarcze stosunki między obydwojoma państwami i był przygotowany przy współpracy z Andreasm Wilkensem. Układ prezentowanego materiału jest równie staranny, jak w poprzednim tomie, a i podział identyczny. W pierwszej części zawarte są informacje dotyczące międzypaństwowych porozumień w sferze gospodarczej, począwszy od powstania RFN i kontroli przez wysokich komisarzy, poprzez tworzenie się bilateralnych, charakterystycznych tylko dla Francji i Republiki Federalnej uzgodnień w sferze gospodarczej (1949-1954). Wiele miejsca zajmują tu gospodarcze problemy związane z Saarą oraz wstępne uzgodnienia w sprawach wzajemnej współpracy, które zyskały rozwinięcie w latach kolejnych. Część druga prezentowanego tomu dotyczy zwartych tematycznie zagadnień, związanych ze współpracą w ramach jednoczącej się Europy. Prezentowane są zagadnienia związane z planem Schumana i powstaniem Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali; uzupełnieniem są prowadzone rozmowy francusko-niemieckie w sprawie kształtowania się koncepcji wolnego handlu (1950-1955). Szczególnie dużo miejsca w tej części pracy zajmują dokumenty ukazujące okres przygotowawczy do powstania EWG i *Euratomu* (1955-1957). Wspomniane zagadnienia są oczywiście przedstawione w kolejnych częściach tego tomu. Tom ten kończy trzecia, bardzo interesująca część, wyraźnie wyodrębniona z całego zbioru, a dotycząca sfery prywatnych kontaktów gospodarczych, które dla całości zagadnienia zbliżenia francusko-niemieckiego miały fundamentalne znaczenie. Szczególnie ciekawy jest fragment dotyczący współpracy niemieckich przedsiębiorstw z francuskimi w koloniach Paryża w Afryce.

Tom III, ostatni, obejmuje zagadnienia związane z trudnymi do zbadania relacjami w spojrzeniu społeczeństw obu państw na stosunki francusko-niemieckie. Ukazane w nim zostały zagadnienia związane z takimi elementami kultury, które przyczyniły się do zbliżenia obu państw i narodów. Jeżeli zagadnienia te można z łatwością prześledzić, to więcej trudności sprawiło z pewnością twórcom tego tomu (powstał on przy współpracy z Herbertem Elzerem) ukazanie opinii publicznej jako oceniającej i kształtującej pewne wydarzenia w relacji między oboma państwami. Nie do końca się ten zamiar powiódł, ale i tak zebrany materiał świadczy o ogromie pracy autorów tomu. Łatwiejsze oczywiście zadanie mieli redaktorzy w przygotowaniu opinii opozycyjnych partii politycznych obu państw na niektóre zamierzenia rządu. Tom ten podzielony został na dwie części (A i B). Wadą części A jest to, że materiał tam opublikowany równie dobrze mógłby się znaleźć w poprzednich tomach. W podrozdziale pierwszym, który obejmuje lata 1949-1955, ukazane zostało zbliżenie między oboma państwami i zmiany w nowej polityce francuskiej dotyczące problemu zjednoczenia Niemiec, planu Schumana, europejskiej wspólnoty obronnej i problemu Saary. Sprawy te więc nie są nowe, a szczególne ich wydzielenie nie znajduje uzasadnienia. Podobna jest część druga, obejmująca lata 1955-1958 i zagadnienia związane z planami rozbrojeniowymi w aspekcie zjednoczenia Niemiec; konsekwentnie przedstawione są, w analogii z poprzednimi tomami, problemy tworzenia się wspólnego rynku i *Euratomu*, referendum w sprawie Saary i unii luksemburskiej. Część tę kończą zagadnienia związane z kryzysem rządowym we Francji w 1958 r. Kolejny podrozdział – trzeci – obejmuje lata 1958-1963 i najważniejsze decyzje de Gaulle'a w tym okresie (problem rozbrojenia w kontekście stosunków Wschód-Zachód, uczestnictwo Francji w *NATO* i koncepcje prezydenta Francji dotyczące zjednoczenia Europy). Oryginalność zawartego w tym tomie materiału polega na tym, że wspomniane wydarzenia zostały ocenione i przedstawione z punktu widzenia elit politycznych oraz prezentowane są tam materiały dotyczące opinii publicznej (badań

nad nią) w związku z prezentowanymi zagadnieniami, a więc mało poznane problemy z pogranicza politologii i socjologii. Główna baza materiałowa niniejszego fragmentu tomu, to prasa reprezentująca wszystkie opcje polityczne Francji i Niemiec. Najczęściej przytaczane są artykuły wstępne, sprawozdania z konferencji prasowych i przemówienia polityków.

W ten sposób, w trzech tomach, przedstawione jest ponad tysiąc dokumentów (T I – 325 dokumentów, T II – 325, T III – 380). Liczba jest więc imponująca i, pomimo że ranga dokumentów jest niezwykle zróżnicowana (część z nich można znaleźć w prasie lub zostały wcześniej opublikowane) to nie umniejsza to wcale rangi wydawnictwa.

Obok wspomnianych źródeł prasowych, wydawnictwo pełne jest dokumentów opartych na archiwaliach, głównie niemieckich zbiorach, co jest rzeczą oczywistą. Dokumenty pochodzą głównie ze zbiorów *Bundesarchiv Koblenz*, *Politisches Archiv Auswärtiges Amt*, *Archiv für Soziale Demokratie* oraz *Archiv Christliche Demokratie Politik*. Obok niemieckich zbiorów archiwalnych obecne są oczywiście opublikowane zbiory dokumentów służb prasowych obu państw i różnych partii politycznych oraz tak znane zbiory dokumentów, jak *Europa Archiv*, *Archiv der Gegenwart*, rządowy *Bulletin*, zbiory przemówień de Gaulle'a i Adenauera, listy obu polityków, *Documents Diplomatiques Français*, *Akten zur Auswärtigen Politik der BRD* itd. Oba kraje, szczególnie Niemcy, mają więc w zbiorze wielką reprezentację i pomimo że niniejsza publikacja powieliło wcześniejsze wydawnictwa, to zebranie tematyczne tych materiałów ma olbrzymią wartość dla badacza problematyki stosunków Republiki Federalnej i Francji.

Prezentowane wydawnictwo nie tylko pod względem merytorycznym jest starannie opracowane, lecz podobnie jak inne tego typu niemieckie publikacje, opatrzone jest starannym edytorskim warszatem. Publikacji towarzyszy oczywiście spis skrótów, a na końcu starannie przygotowane indeksy, dzięki którym można odnaleźć wiele informacji na interesujący nas temat. Twarda okładka i estetyczna szata graficzna dopełniają pozamerytoryczne zalety niniejszej publikacji, która jest starannie przygotowanym zbiorem dokumentów źródłowych.

Robert Łoś

Noty

Socjologia: teoria i działanie. Księga pamiątkowa ku czci Władysława Markiewicza. Wydawnictwo IFiS PAN Warszawa 1997, 377 ss.

Przez całe dziesięciolecie Władysław Markiewicz należał do najaktywniejszych socjologów w Polsce. Nie tylko publikował liczne opracowania naukowe, występował na konferencjach i sympozjach w kraju i za granicą, recenzował dziesiątki prac doktorskich i habilitacyjnych, ale niezwykle aktywnie uczestniczył w dyskusjach radiowych, telewizyjnych i udzielał wielu wywiadów. Sprawował ponadto kierownicze funkcje w różnych instytucjach naukowych i gremiach krajowych i zagranicznych. Andrzej Kwilecki, charakteryzując w księdze pamiątkowej sylwetkę naukową Władysława Markiewicza, zwraca uwagę na jeszcze jeden przejaw działalności: zaangażowanie w pracach nad przygotowaniem zaleceń dotyczących rewizji treści podręczników szkolnych w Polsce i RFN.

Potwierdzenie niezwyklej aktywności i różnorodności zainteresowań Władysława Markiewicza znaleźć można w zamieszczonej w publikacji bibliografii Jego prac. Obejmuje ona książki, artykuły i recenzje z zakresu socjologii, politologii, historii, teorii stosunków międzynarodowych i myśli społecznej oraz wstępy i przedmowy do różnych publikacji, które posiadają często wartość samodzielnych esejów, a także liczne wystąpienia dyskusyjne i wywiady.